

ספירת השנים לשמיטה וליובל וספירת העומר

א. שלוש ספירות בתורה

ספירת השנים: יש למנות כל שנה במניין של שביעיות. השנה השביעית בכל שבע שנים היא שנת שמיטה, ולאחר השמיטה השביעית, מגיעה שנת החמישים - שנת היובל (ויקרא כה ח):

וספרת לך שבע שבתות שנים שבע פעמים והיו לך ימי שבע שבתות השנים תשע וארבעים שנה.

ספירת העומר: יש לספור את ימי העומר, מט"ז בניסן למשך ארבעים ותשעה ימים. מצווה זו נזכרת פעמיים:

1. בספר ויקרא (כג, טו-טז):

וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עמר התנופה שבע שבתות תמימת תהיינה. עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמשים יום.

2. בספר דברים (טז, ט-י):

שבעה שבעת תספור לך מהחל חרמש בקמה תחל לספור שבעה שבעות. ועשית חג שבעות לה' אלהיך...

בחומש ויקרא המצווה היא בלשון רבים: 'וספרתם לכם', ובחומש דברים המצווה היא בלשון יחיד: 'וספרת לך'.

ספירת זב וזבה: לאחר שהזב או הזבה נטהרים, עליהם לספור שבעה ימים. לגבי הזב נאמר (ויקרא טו, יג): 'וכי יטהר הזב מזובו וספור לו שבעת ימים לטהרתו'; ולגבי הזבה נאמר (ויקרא טו, כח): 'ואם טהרה מזובה וספרה לה שבעת ימים ואחר תטהר'.

במאמרנו זה לא נעסוק בספירה זו, מאחר שאין בה פעולת מצווה אלא ידיעה ומעקב אחר מספר הימים עד הטהרה. נעסוק בספירות האחרות, לאמור ספירת העומר וספירת היובל, ונבקש לברר על מי מוטלת כל ספירה, באיזה אופן יש לספור, ומה יש ללמוד מכל אחת על האחרת.

ב. ספירת השנים - 'וספרת לך'

בראש השנה, א' בתשרי, מתחילות שנת השמיטה ושנת היובל (משנה ראש השנה פ"א מ"א). על הפסוק: 'וספרת לך שבע שבתות שנים שבע פעמים' נדרש במדרש

הלכה: 'וספרת לך - בבית דין' (ספרא בהר פרשה ב). כך פירט הרמב"ם (ספר המצוות, מצוות עשה קמ) מצווה זו:

שצונו למנות השנים שבע שבע עד שנת היובל אחר שנכבש הארץ והתגברנו בה. ומצוה זו כלומר ספירת שני השמיטה היא נמסרת לבית דין כלומר סנהדרי גדולה כי הם הם שימנו שנה שנה מן החמשים שנה, כמו שימנה כל איש ואיש ממנו ימי העומר (מצוה קסא). והוא אמרו יתעלה וספרת לך שבע שבתות שנים... שנמנה השנים בייחוד ונמנה השבועות עמם גם כן.

בית הדין הגדול, הם אלו שסופרים בכל שנה, ומקדשים את היובל בשנת החמישים.¹ הרמב"ם הקביל בין מצוות מניין השנים לבין ספירת העומר בנוגע לאופי הספירה, וכך הוא גם כתב (ספר המצוות, מצוות עשה קסא) כשמנה את מצוות ספירת העומר:

שצונו לספור מקצירת העומר תשעה וארבעים יום והוא אמרו יתעלה וספרתם לכם ממחרת השבת. ודע כי כמו שנתחייבו בית דין² למנות שנות יובל שנה שנה ושמטה שמטה כמו שבארנו במה שקדם (מצווה קמ) כך חייב כל אחד ואחד ממנו למנות ימי העומר יום יום ושבע שבוע.

בכל שנה בראש השנה היו אומרים 'השנה כך וכך ליובל', ובשנה השביעית היו אומרים 'השנה היא שבע שנים שהם שבוע אחד ביובל'. בשנה השמינית היו אומרים: 'השנה שנה שמינית שהם שבוע אחד ושנה אחת ביובל', וכך על זה הסדר. הרב יוסף באב"ד (מנחת חינוך, מצוה של) כתב שזריזים מקדימים לספור, ומשמע שבית הדין ספרו בערב ראש השנה.³ הוא כתב עוד:

ואפשר לומר דגבי ספירת העומר כתיב תמימות אבל כאן לא כתיב תמימות. ויש שיטות גבי ספירת העומר דביום מונה בלא ברכה ואם שכח לספור יום אחד אינו מונה עוד, וכאן אינו מבואר כלל דלא כתיב תמימות. על כן נראה דלכולי עלמא מותרים הבית דין לספור בכל השנה, אף לכתחלה רק זריזים מקדימין. וכן אם עברו ולא מנו שנה אחת ימנו שאר שנים לכולי עלמא כיון דלא כתיב תמימות. לפי המנחת חינוך, ההקבלה והדמיון שבין מצוות מניין השנים לבין מצוות ספירת העומר היא באופן שבו מקיימים את המצווה. אך יש גם דעה אחרת. הר"ן (מסכת פסחים דף כז עמוד ב בדפי הרי"ף) כתב שרק במצוות ספירת העומר אנו מחויבים בספירה ממשית, ולא בספירות אחרות: 'גמרי רבנן דהאי וספרתם מנין ממש מה שאין כן בשאר

1. כך כתב הרמב"ם גם בהל' שמתו"י פ"י ה"א; ראשונים נוספים כתבו שחובה זו מוטלת על בית דין הגדול: ר"ש, בספרא שם; ספר החינוך, מצווה של. הרמב"ן, ספר הזכות, גיטין דף יח ע"א מדפי הרי"ף, הצריך שבית הדין הגדול ישבו בלשכת הגזית. בפירושו לתורה, ויקרא כג טו, לא כתב הרמב"ן תנאי זה. אך יש שכתבו שבית דין מקדש ולא ציינו שהמצווה היא על בית הדין הגדול: ראב"ד, ספרא שם; סמ"ג, עשה קנ; שו"ת הרשב"א ד, ס' כח. ראה: שבת הארץ, ח"ג הוצאת מכון התורה והארץ (אשקלון תשס"ח), עמ' 122-124 הפניות למאמרים נוספים בעניין. שו"ת אגרות משה, יו"ד ח"ג ס' נה אות ג; מנחת אשר (וי"ס), ויקרא, עמ' שעט-שפב.

2. כאן לא כתב הרמב"ם שהמצווה היא על בית הדין הגדול.

3. ערוך השולחן העתיד, הל' שמתו"י פ"י ה"ו, כתב שספירת השנים היא בבוקר יום ראש השנה.

ספירות הכתובות בתורה'. במה שונה מצוות ספירת העומר ממצוות ספירת יובל? בשו"ת רבי עקיבא איגר (מהדורא קמא סימן כח-לא) הוא דן בכך, וסיכם דין בינו לבין דודו הרב וואלף איגר:

מתוך דבריו של ברבי [דודו הרב וואלף איגר] ניכר דמפרש דמה שכתב הר"ן דגמירי דביובל אין צריך לספור המנין, היינו דמהני בסופר בהרהור. ולדעתי [ר' עקיבא איגר] דעת בן אחותו תלמידו, נראה ברור דכוונת הר"ן דביובל גמירי להו דאין הספירה כלל וכלל מצוה ואין צריך כלל לספור השנים כסדרן שהוא כך וכך ליובל לא בדיבור ולא בהרהור, אלא דמצות התורה לעשות יובל בשנת החמישים אבל המנין אינו מן המצוה.

לפי ר' עקיבא איגר ודודו הרב וואלף איגר בפרשנות הר"ן, מצוות ספירת השנים איננה בפה ואיננה דומה כלל לספירת העומר. אין צורך לספור בפה ומספיק הרהור בלב; או אף בזה אין צורך, ואין מצווה כלל לספור ספירת השנים. לפי דעה זו דומה מצוות ספירת השנים לספירת זב או זבה: אין מוטלת עליהם מצווה לספור, מספיק שהם יידעו את מניין הימים. אמנם ניתן להסביר את דברי הר"ן באופן שונה. ספירת זב וזבה היא ספירה אישית, שתלויה בזמן הטהרה של כל אדם לעצמו. ספירת השנים היא מצווה המוטלת רק על בית דין. לעומת זאת ספירת העומר היא מצווה המוטלת על כל יחיד בעם ישראל, בזמן מוגדר: ממחרת השבת למשך ארבעים ותשעה ימים, עד ערב חג השבועות.

ג. ספירת העומר - 'וספרתם לכם' - שתהא ספירה לכל אחד'

כאמור, המצווה לספור את העומר נזכרת פעמיים. בחומש ויקרא (כג, טו) המצווה היא בלשון רבים: 'וספרתם לכם', ובחומש דברים (טז, ז) המצווה היא בלשון יחיד: 'תספור לך'. במדרש ההלכה (ספרא אמור פר' י פ' יב) נדרש הפסוק שנאמר בלשון רבים, ודרשה זו הובאה בגמרא (מנחות סה ע"ב): 'וספרתם לכם' - שתהא ספירה לכל אחד ואחד. בשם הרשב"א (חידושים המיוחסים לרשב"א, מנחות שם) נכתב בפירוש הדרשה:

שתהא ספירה לכל אחד ואחד, פירוש שכל יחיד חייב לספור, לשון הקונטרס. וקשיא היכי משמע לכל אחד, אדרבא וספרתם לכם בלשון רבים משמע דלרבים מזהיר רחמנא, דהיינו לצבור או לבית דין, אבל לא לכל יחיד ויחיד? [1] יש לומר אי לרבים לצבור או לבית דין, הוי ליה למימר וספרתם לבד ולשתוק מלכם. ומדקאמר לכם משמע דבא לומר לכל אחד, דהכי משמע לכם שהמצוה היא לכלכם ולא לבית דין. [2] או לכם משמע לכם היא שתקבלו בה שכר, ונספרת אם כן לכל אחד מהם, [3] אי נמי מדכתיב גבי יובל וספרת לך לשון יחיד מכלל דלכם לכל חד וחד קאמר.

אם כן, היה מקום לפרש שהביטוי 'לכם' שבפסוק מורה על פנייה לבית דין, והמשותף לכל תשובותיו של הרשב"א הוא שאדרבה, ההדגשה במילה 'לכם' היא שמצוות הספירה

מוטלת על כל יחיד ולא על בית דין. ⁴ מה בכלל ההוא אמינא שספירת העומר תהיה חובתו של בית הדין? הסביר ה'שפת אמת' (סוכה מא ע"ב):
 בספירת העומר במנחות (סה ע"ב) דדרשינן לרבות ספירה לכל אחד. שפיר י"ל
 דהוי סלקא דעתך לומר דהספירה מוטל על הבית דין כמו ספירת יובל דאבית דין
 קאי... והוא בכלל קידוש החודש וקביעות ימים טובים במה שסופרין עד עצרת.⁵
 בית הדין הם אלו שעוסקים בקביעת הזמנים - עיבור השנה, קידוש החודש וספירת
 השנים, ועל כן היה מקום לחשוב שגם ספירת הימים שמפסח עד עצרת תהיה מצווה
 שלהם. מה גם שלחג השבועות אין תאריך קבוע בלוח השנה, והקביעה של היום שבו
 הוא יחול תלויה בהיותו היום החמישים מעת תחילת הספירה.⁶

ד. ספירת בית דין וספירת כל אחד מישראל

בסוגיית הגמרא (מנחות סה ע"ב) הובאו דרשות של תנאים שנועדו לשמש הוכחות כנגד
 עמדת הבייתוסים. הבייתוסים טענו שפירוש הפסוק: 'ממחרת השבת' הוא ממחרת שבת
 בראשית, ולא ממחרת יום טוב ראשון של חג הפסח, כעמדת חכמי ישראל.⁷ לא נעסוק
 בוויכוח בין חכמים לבייתוסים עצמו, אך ננסה ללמוד מהדרשות כיצד ראו חכמים את
 מצוות ספירת העומר.

[א] הדרשה הראשונה היא של ר' אליעזר:

רבי אליעזר אומר: אינו צריך, הרי הוא אומר 'תספר לך', ספירה תלויה בבית דין,
 שהם יודעים לחדש. ממחרת השבת - מחרת יום טוב, יצאת שבת בראשית
 שספירתה בכל אדם.

4. הרשב"א, בשו"ת הרשב"א ח"א סי' קכו, נשאל: 'ומפני מה שליח צבור אומר הברכה [של ספירת
 העומר] בקול רם, שהרי אינו בא להוציא שום אדם שכל אחד ואחד חייב לברך לעצמו ואין אחר יכול
 להוציאו?' בתשובה כתב: 'שאינן עיקר המצוה הברכה אלא הספירה. ואם ירצה השומע יוצא ידי חובה
 על ידו מן הברכה ואחר כך כל אחד סופר לעצמו כדרך שאנו נוהגין בברכת ההלל'.
5. דברים דומים נכתבו בשאלות דרב אחאי, שאילתא קז, העמק שאלה אות ב: 'באשר שתכלית
 ספירות אלו לקדש את שאחריהם היינו עצרתא ויובל, וידוע דקידוש המועדים והיובלות תליא בבית
 הדין הגדול, משום הכי מסתבר דהספירה גם כן בהו קאי'.
6. רבינו בחיי, דברים טז, ט, כתב שיש לראות את הפסוקים שבהם כתובה המצווה בלשון רבים ובלשון
 יחיד בהקשר רחב יותר: '...דרך הכתובים להזכיר המצות פעם בלשון יחיד ופעם בלשון רבים, ואחר
 שהזכיר המצות בלשון רבים יחזור ויזכירם בלשון יחיד, כדי שלא יחשוב היחיד להפטר ממנה בכלל
 הרבים ולהנצל מענשה, לכך יחזור וידבר עם כל יחיד ויחיד'. הוא הדגים זאת במצוות ציצית ובמתנות
 עניים; ולדבריו, לעתים כתובה המצווה רק בלשון רבים, אבל ברור שכל יחיד חייב בה, כמו במצוות
 נטילת לולב. גם הרשב"א, בשו"ת ח"ד סי' כח, עסק בשאלה מדוע יש מצוות שבהן הציווי הוא בלשון
 יחיד ויש מצוות שבהן הציווי בלשון רבים. ראה גם תוס', סוכה כט ע"ב ד"ה בעינן.
7. המילה 'שבת' משמעותה שביתה. היום השביעי נקרא שבת כי שובתים בו ממלאכה (בראשית ב, ג;
 שמות כ, י). חג הפסח נקרא שבת כי משביתים בו את החמץ (שמות יב, טו; ויקרא כג טו), ויום כיפור
 נקרא 'שבת שבתון' (ויקרא טז, לא) כי מלבד איסור המלאכה, אנו מצווים לשבות בו מאכילה ושתייה.
 את הלכות התענית של יום כיפור כתב הרמב"ם תחת הכותרת: 'הלכות שביתת עשור'. שנת השמיטה
 היא 'שבת הארץ' (ויקרא כה, ב, ד) כי שובתים בה ממלאכות חקלאיות.

הפסוק שנאמר בו 'תספור לך' מכוון לפעולה של בית הדין. בית הדין קובעים על פי הנתונים שבידיהם (עדות העדים, ונתונים נוספים) אם לעבר את השנה או לא, אם חודש אדר הוא מלא או חסר; והם אלו שמחליטים מתי יהיה א' בניסן, וממילא מתי יהיה ט"ו בניסן, חג הפסח, ולמחרתו - יום הקרבת העומר ותחילת הספירה. הספירה האישית של כל אחד ואחד תלויה בקביעה של בית הדין. לעומת זאת שאם מדובר היה על ספירה לאחר שבת, לא היה צורך בבית דין, שהרי כל אדם מודע לסדר ימות השבוע, ומשבת שבתוך הפסח היה מתחיל לספור.

[ב] הדרשה השנייה היא של ר' יהושע:

רבי יהושע אומר: אמרה תורה: מנה ימים וקדש חדש, מנה ימים וקדש עצרת. מה חדש סמוך לביאתו ניכר, אף עצרת סמוך לביאתו ניכרת, ואם תאמר עצרת לעולם אחר השבת, היאך תהא ניכרת משלפניה.

רש"י (שם) הסביר שמעת מולד הלבנה סופרים עשרים ותשעה ימים, וכך יודעים מתי יהיה היום השלושים - יום ראש חודש. כך גם באשר למניין לקראת עצרת: צריך להתחיל בזמן קבוע ולספור חמישים ימים, וכאן קבעה התורה שזמן התחלת הספירה הוא ממחרת יום טוב של פסח, 'שאם ממתנין עד לאחר השבת אין שם היכר יום קבוע. דפעמים שמתחיל למנות ב"ז [בניסן] פעמים ב"ח [בניסן].'

ב'תוספות' הובאו דברי רבנו משולם, שגרס אחרת בגמרא:

היה קשה להרב רבינו משולם היכן אמרה תורה למנות ימים לקדש חדש? והיה מגיה: מנה שנים וקדש יובל. והכי איתא בתורת כהנים דמצוה למימני שמיטין לקדש יובלות וכן היה מגיה בפ"ק דר"ה (דף ה.) ובמנחות (דף סה: ושם) בשמעתא דצדוקין שהיו אומרים עצרת לאחר השבת.⁸

כוונת דבריו היא כשכשם שמונים ארבעים ותשע שנים מזמן קבוע, ובשנה החמישים מקדשים יובל, כך יש לעשות בספירת העומר. גם על פי דרשת ר' יהושע, בולטת ההקבלה בין הספירה האישית של כל אדם בספירת העומר לבין ספירת השנים על ידי בית הדין במניין שנות היובל.

[ג] שתי דרשות נוספות מובאות בגמרא שם, ומקורן במדרש ההלכה (ספרא אמור פרשה י פרק יב):

ממחרת השבת, ממחרת יום טוב. יכול ממחרת שבת בראשית? אמר ר' יוסי ברבי יהודה: כשהוא אומר "עד ממחרת השבת השביעית תספרו חמשים יום" כל ספירתם לא יהיה אלא חמשים יום. אם אומר את ממחרת שבת בראשית, פעמים שאתה מונה חמשים ואחד, חמשים ושתים, חמשים ושלוש, חמשים וארבעה,

8. ע"פ תוספות, חגיגה יז ע"ב ד"ה אמרה, וכן בשם ר' משולם בתוספות, ראש השנה ה ע"א ד"ה אמרה. בתוספות, מנחות סה ע"ב ד"ה מה, מובא תיקון גרסה בשמו של רבנו משולם: 'מנה ימים וקדש יובל'. ועל כך נאמר: 'אך קשה לר"ת למחוק הספרים ולהגיה גירסא שאינה בשום מקום ומפרש דודאי ר"ח נמי דאורייתא הוא למימני ביה יומי... ועוד קשה דהוי ליה למימר מנה שנים וקדש יובל דימים לא מציינו דהכי כתיב קרא וספרת לך שבע שבתות שנים שבע פעמים'. אכן כך כנראה גרס רבנו משולם: 'מנה שנים וקדש יובל'. ראה בספר הישר לר"ת (חלק התשובות), סי' מג.

חמשים וחמשה, חמשים ושה. הא מה אני מקיים ממחרת השבת - ממחרת יום טוב. ר' יהודה בן בתירה אומר: ממחרת השבת ממחרת יום טוב. יכול ממחרת שבת בראשית? כשהוא אומר שבעה שבועות תספור לך ספירה שהיא תלויה בבית דין, יצאה שבת בראשית שאינה תלויה בבית דין, שספירתה בכל אדם.⁹

ר' יוסי בר יהודה שלל את האפשרות שספירת העומר תתחיל ממחרת שבת רגילה, כי אז ייתכנו מצבים שבהם חג השבועות יחול בזמן העולה על חמישים יום מחג הפסח. לדברי ר' יהודה בן בתירה, הציווי בלשון יחיד **מכוון לבית הדין**. הספירה של כל פרט מעם ישראל היא בעקבות הקביעה של בית הדין. לעומת זאת אם מדובר היה על ספירה לאחר שבת, לא היה צורך בבית דין, שהרי כל אדם מודע לסדר ימות השבוע, ומשבת שבתוך הפסח מתחיל היה לספור. אמנם על הוכחות אלו של ר' יוסי בר יהודה ושל ר' יהודה בן בתירה, אמר רבא בהמשך הגמרא שניתן לפרוך אותן. אך הפירכא איננה שוללת את ההלכה שספירת העומר היא חובה אישית, שזמנה נקבע על פי החלטה של בית הדין. גם כאן, על פי דברי ר' יהודה בן בתירה, בולטים **הקשר וההקבלה בין ספירת העומר האישית לבין ספירת השנים על ידי בית הדין**.

במדרש הלכה נוסף (ספרי, דברים פרשת ראה פיסקא קלו, ט) נדרש: שבעה שבועות תספור לך בבית דין. מנין לכל אחד ואחד? תלמוד לומר וספרתם לכם ממחרת השבת כל אחד ואחד.

מכאן שמצוות ספירת העומר מוטלת גם על בית הדין. אך הגר"א תיקן שם את נוסח המדרש:

שבעה שבועות תספור לך יכול בבית דין? תלמוד לומר וספרתם לכם ממחרת השבת לכל אחד ואחד.¹⁰

גם בדרשה זו בולט הקשר שבין הספירה האישית לבין ספירת בית הדין. הספירה האישית תלויה בקביעה של בית הדין, שקובעים מתי חודש ניסן. הקשר של בית דין למצוות ספירת העומר הוא שהוא הקובע את החודש, וכן על פי גרסת המדרש שלפנינו, שמצוות ספירת העומר היא מצווה שמוטלת על בית דין. ייתכן שמשמעות קשר זה היא שאכן על בית הדין, בתור נציגי הכלל והציבור, מוטלת חובה לספור את הימים כדי לוודא שחג השבועות יהיה ביום החמישים מחג הפסח; אלא שמצווה זו נמסרה לכל יחיד מעם ישראל בתור שותף ובתור מי שמקימה בפועל.

הקשר שבין ספירת היחיד לספירת בית הדין נמצאת גם בדברי רמב"ם בספר המצוות, שבהם פתחנו. בנוגע למצוות ספירת השנים, מצוות עשה קמ, כתב הרמב"ם: ספירת שני השמיטה היא **נמסרת לבית דין** כלומר סנהדרי גדולה כי הם שימנו שנה שנה מן החמשים שנה, כמו שימנה כל איש ואיש ממנו ימי העומר.

9. דרשתו של ר' יהודה בן בתירה מובאת בגמ' במנחות סה ע"ב גם בשמו של ר' אליעזר.
10. החזקוני, ויקרא כה, ה, פירש: 'וספרת לך שבע שבת שנים לפי שאין כאן אלא ספירה אחת והיא בבית דין אין צריך לברך, אבל עומר דכתיב ביה שתי ספירות אחת בפרשת אמור ואחת בפרשת ראה אחת לבית דין ואחת לצבור, צריך לברך'. דברי החזקוני מבוססים על הנוסח הראשון של מדרש ההלכה. בביאור דברי החזקוני, ראה: הרב צבי שכטר, ארץ הצבי, עמ' ט-י.

ובנוגע למצוות ספירת העומר, מצוות עשה קסא, כתב הרמב"ם:

שצונו לספור מקצירת העומר תשעה וארבעים יום... ודע כי כמו שנתחייבו בית דין למנות שנות יובל שנה שנה ושמיטה שמיטה... כך חייב כל אחד ואחד ממנו למנות ימי העומר יום יום ושבוע שבוע.

שתי הספירות שוות במבנה הספירה - בספירת היובל סופרים שבע שבועות (של שנים) ובספירת העומר סופרים שבע שבועות. וכן בספירת היובל סופרים גם את היחידות הבודדות (השנים) ובספירת העומר סופרים גם את היחידות הבודדות (הימים). ההשוואה בין המצוות נובעת מן הקשר המהותי ביניהן. מצוות ספירת העומר הוא מעין 'מראה הפוכה' למצוות ספירת השנים. כך הסביר זאת הרב שמשון רפאל הירש (ויקרא כה, ח):
וספרת לך בית הדין הגדול המייצג את כלל האומה. זאת בניגוד לאמור בספירת העומר: וספרתם לכם (ויקרא כג, טו), שתהא ספירה לכל אחד ואחד (מנחות סה ע"ב).

כל יחיד ויחיד מכלל ישראל היה אמור לספור את השנים, אך בית הדין הגדול הוא זה שסופר את השנים בתור נציג הכלל. דברים דומים כתב הראי"ה קוק.¹¹ מצוות ספירת השנים היא מצווה המוטלת על הציבור, אך בית הדין הגדול הוא זה שסופר, בשם כל ישראל. שתי המצוות לספור דומות במהותן, אלא שאופן הספירה שונה. ייתכן שלקשר זה שבין ספירת העומר לספירת השנים יש משמעות גם לדיון של הראשונים אודות ברכה על מצוות ספירת השנים, ועל דרך הספירה של השנים. ה'תוספות' (מנחות סה ע"ב ד"ה וספרתם) כתבו:

גבי יובל כתיב וספרת לך דאבית דין קאמר להו רחמנא. ושמא בית דין סופרין ומברכין כמו שאנו מברכין על ספירת העומר.
'תוספות' התלבטו האם בית הדין בירכו וספרו, כמו במצוות ספירת העומר. גם הרמב"ן (ויקרא כג, טו) התלבט בדבר:

ולא ידעתי אם לומר שיהיו בית דין הגדול חייבין לספור שנים ושבעות בראש כל שנה ולברך עליהן כמו שנעשה בספירת העומר, או לומר שיזהרו בית דין במנין ויקדשו שנת החמשים.

במקום אחר כתבו התוספות (כתובות עב ע"א ד"ה וספרה) דברים ברורים בנוגע לברכה: דאין מברכין אלא ביובל שמברכין בית דין בכל שנה שלעולם יוכל למנות כסדר, וכן עומר.¹²

נראה להציע שהדיון בנוגע לברכה על ספירת השנים ובהשוואה לברכה על ספירת העומר תלוי במשמעות המצוות לספור את העומר ואת השנים. כאמור לעיל, ניתן להסביר שמצוות ספירת העומר מוטלת על בית הדין בתור נציג הכלל והציבור, אלא

11. עץ הדר השלם, עמ' עז.

12. תוספות כתבו בשני המקומות שזבה אינה מברכת, כיוון שייתכן שהיא תראה דם ותסתור את ספירתה. היה מקום להקשות, שהרי כל אדם יכול לשכוח לספור, והלכה היא שהוא מאבד את הספירה? אלא ששיטת תוספות (מנחות סו ע"א ד"ה זכר; מגילה כ ע"ב ד"ה כל) שאם אדם לא ספר במשך יממה שלמה ממשיך לספור ביממה שאחר כך, וספירתו אינה נסתרת.

שמצווה זו נמסרה לכל יחיד מעם ישראל בתור שותף ובתור מי שמקיים בפועל מצווה זו. מצוות ספירת השנים היא מצווה שמוטלת על כלל ישראל, ובית הדין הוא זה שמקיים מצווה זו בשם עם ישראל. בשל הדמיון בין המצוות, יש לומר שכשם שכל יחיד מברך על ספירת העומר, כך גם בית הדין מברך על ספירת יובל. כך סברו ה'תוספות' (מנחות סה ע"ב), שכתבו בתור דבר פשוט ומוכן מאליו שבית הדין מברך על ספירת השנים. אך לעומת זאת אפשר לומר שעל אף הקשר שבין המצווה הציבורית למנות השנים לבין המצווה האישית לספור ספירת העומר, בית הדין אינם מברכים על מצוות ספירת היובל, כשם שאין הם מברכים על מצוות אחרות שהם עושים.¹³ בוודאי שלסוברים שאין מצווה כלל לספור בפה ואין מצווה לספור בנוסח דומה לספירת העומר, בית הדין אינו מברך כלל בעת ספירת השנים.

ה. כל יחיד או 'שומע כעונה'

החובה האישית לספור ספירת העומר נפסקה ב'שלחן ערוך'.¹⁴ הרב ישראל מאיר הכהן מראדין¹⁵ האריך לדון בהלכה זו. עיקר הדיון הוא בשאלה האם אדם שמחויב אישית במצוות ספירת העומר יכול לצאת ידי חובה בשמיעת הספירה מאדם אחר. האם בספירת העומר מחילים את הכלל ההלכתי: 'שומע כעונה' או לא. מוסכם על הכל שאפשר לצאת ידי חובה בשמיעת הברכה מאחר, אך את הספירה עצמה על האדם לספור בעצמו. מאחר שעסקנו לעיל בסוגיה זו, נעיין בדברי ה'משנה ברורה'.
כך כתב ב'משנה ברורה' (סי' תפט):

לספור לעצמו - דכתיב וספרתם לכם משמע שהמצווה חל על כל יחיד ויחיד. והנה משמע מזה דבספירה אינו כמו בשאר מצוות התלויה באמירה לענין קידוש והבדלה וכיו"ב דאם שמע לחבירו ונתכוין לצאת דיוצא בזה משום דשומע כעונה והכא גילתה התורה דלא יצא כל כמה דלא ספר בעצמו. אבל יש מאחרונים שכתבו דכונת התורה הוא רק דלא נימא דמצווה זו אבית דין לבד קאי כמו בשמיטין ויובלות דכתיב שם וספרת לך אלא קאי אציבור, אבל באמת אם שמע מחבירו שספר והתכוין לצאת וגם חבירו כוון להוציאו יצא כמו בכל מקום דקיי"ל שומע כעונה. וכל זה בספירה אבל בברכה שמברכין על הספירה דכולי עלמא אפשר לצאת ע"י חבירו אפילו הוא בקי וכמו בכל הברכות. מיהו מנהג בכל ישראל שכל אחד מברך וסופר לעצמו ואין סומכין על הש"ן.

13. אמנם בספר אבודרהם, ברכת המצוות ומשפטיהם שער ג, נכתב שבית הדין מברכים על קביעת המועדים ועל עריפת העגלה. אך אין ידוע לנו נוסח הברכה.

14. שו"ע, או"ח סי' תפט סעי' א.

15. משנה ברורה, לשו"ע שם ס"ק ה ובביאור הלכה.

ב'ביאור הלכה' (שם ד"ה ומצווה) הוא תלה את מחלוקת האחרונים בדעות הראשונים. לפיו, רש"י¹⁶ וכן הרשב"א¹⁷ סברו שהמצווה היא אישית, מוטלת על כל אחד ואחד, ואין אחד מוציא את חברו ידי חובה; וזו לשון 'ביאור הלכה' (שם):¹⁸

לעומת זה מלשון הקדמון הרי"ף גיאות משמע שאחד יכול להוציא את חברו בזה. דזה לשונו שם בהלכות ספירה: ואנו כך קבלנו מרבתינו אסמכתא לספירת העומר בעמידה מדכתיב מהחל חרמש בקמה (דברים טז, ט) שאין תלמוד לומר בקמה ללמדך שבקמה ובעמידה.¹⁹ ובמוצאי שבתות שאומרים לאחר תפלת ערבית ויהי נועם וקדושה דסידרא כשהן יושבין, נהגו ראשונים לברך ש"ף מעומד וכל הקהל עונין אמן בכונה, שלא להטריח הצבור לחזור ולעמוד עכ"ל. וכן כתב בעל אורחות חיים בשם רב האי גאון²⁰ ע"ש. ומשמע מזה דיוצאין בספירתו. דאם כוונתם הוא שאין יוצאין רק בברכה גרידא, ואם כן על כל פנים צריכין לעמוד בשביל הספירה גופא שצריכה להיות מעומד.

המעייין בדברי הרי"ף גיאת²¹ יראה שדברים אלו הובאו בשמו של מר רב שמואל הכהן, והם תארו מנהג שהיו נוהגים רק במוצאי שבתות בימי הספירה. בדבריו שני נושאים: [1] היכולת לשמוע את הברכה מאחר, ועל פי דברי מר רב שמואל הכהן, אפשר לשמוע הברכה מאחר. הוא לא עסק בשאלה האם יוצאים ידי חובה בשמיעת הספירה מאחר. [2] האם יש צורך לעמוד בעת הברכה והספירה. על פי מר רב שמואל הכהן, אדם יוצא ידי חובה בשמיעת הברכה מאחר שלחובת העמידה אין מקור מפורש בפסוק, והדרשה 'בקמה' - בקומה, היא אסמכתא. אך משמע מדבריו שאחר הברכה מהש"ף, כל אחד מהקהל סופר לחוד בישיבה. ההוכחה של ה'משנה ברורה': 'משמע מזה דיוצאין בספירתו. דאם כוונתם הוא שאין יוצאין רק בברכה גרידא, ואם כן על כל פנים צריכין לעמוד בשביל הספירה גופא שצריכה להיות מעומד', אינה הכרחית. הרי מר רב שמואל הכהן טען בתחילה שהעמידה היא מסורת שקיבלו אבל איננה חובה, וכל דבריו שם עסקו ביכולת לצאת ידי חובת הברכה. דבריו אינם הוראה הלכתית כיצד לנהוג, אלא תיאור של התנהגות מסוימת במוצאי שבתות בלבד.

הרי"ף גיאת עצמו (שם, עמ' שמ) כתב אחרת:

ומנהג כל ישראל אחר תפלת ערבית יום טוב שני של פסח שהוא יום ט"ז בניסן דהיינו זמן קצירת העומר והחל חרמש בקמה מתחילין ומברכין על ספירת העומר בעמידה ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר קדשנו במצוותיו וציוונו על ספירת העומר היום יום אחד.

16. רש"י, מנחות סה ע"ב.

17. המיוחס לרשב"א, מנחות שם.

18. כך כתבו גם: רבינו יהונתן, לרי"ף פסחים קכ"א ע"ב; רא"ש, פסחים פ"י סי' מ.

19. המקור הוא בפסיקתא זוטרתא, פרשת אמור ויקרא. כך נפסק ברמב"ם, הל' תמידין ומוספין פ"ז הכ"ג;

טור, או"ח סי' תפט. אך מוסכם שאם אדם ספר בישיבה, יצא ידי חובה.

20. אורחות חיים, ח"א הל' ספירת העומר ד.

21. ספר שערי שמחה, תשנ"ח, עמ' שמ-שמב.

ה'אורחות חיים' הביא את דברי מר רב שמואל הכהן בשם רב האי גאון, אך הוא עצמו לא סבר כך: 'מיהו בכל הארצות האלה נהגו לעמוד כל הקהל ומברכים מעומד'.²² ייתכן שגם רש"י והרשב"א יסכימו שמותר לשמוע את הברכה מאחר, ואף ייתכן שהם יסכימו שמותר לשבת בעת הברכה והספירה. אך הם לא עסקו בשאלות אלו בדבריהם. המכנה המשותף לכל הראשונים הללו הוא שספירת העומר היא חובה שמוטלת על כל אחד ואחד. ה'פרי חדש' (או"ח סי' תפט ס"ק א) כתב ש'לכתחילה מצוה גם כן שיספור כל אחד לעצמו ולא ישמענה מחבירו, אבל אם כיון המשמיע להוציאו וכיון השומע לצאת בספירת חבירו יצא דשומע כעונה'.²³ אך גם לפי דבריו, המצווה איננה מוטלת על בית דין אלא על כל אדם ואדם:

ו"ל דעיקר קרא דוספרתם לא אתא אלא ללמד על עיקר מצות הספירה לציבור. דאי הוה כתיב וספרת בלשון יחיד הוה אמינא דמיירי עם בית דין דומיא דיובל. אמנם יש לשאול על דברי ה'פרי חדש', מה עניין של 'שומע כעונה' לספירה. לכאורה אין זה דומה כלל לברכה או הלל שאדם שומע מאחר. בהם אכן 'שומע כעונה', אך בפעולת מצווה כמו ספירת העומר לא כן, ובה עליו לעשות בעצמו את פעולת הספירה, או אף לדעת את המניין שבכל יום.²⁴ גם ה'מגן אברהם'²⁵ וכן ה'חתם סופר'²⁶ עסקו בזה ודימו את מצוות ספירת העומר למצוות אמירה אחרות כמו הלל וקריאת שמע. אך מצווה זו דומה יותר לוויודי מעשר או מקרא ביכורים, שבה המצווה מוטלת על כל יחיד, וצ"ע.²⁷ על מצוות ספירת העומר, המוטלת על כל יחיד, כתב הרב שמואל בוארנשטיין, האדמו"ר מסוכצ'וב, בספרו 'שם משמואל' (ויקרא, אמור תרע"ב):

כידוע מענין הספירה שהוא זמן בירור לכל אחד ואחד בפני עצמו, כמו שאמרו ז"ל (מנחות סה ב) וספרתם לכם שתהא ספירה לכל אחד ואחד, וכל אחד אינו יוצא בספירת חבירו. ועם כל זה יש מענין הספירה התכללות כל הכלל כולו, זה יש לו מדה טובה זו ביותר, וזה את זו. בימי ספירת העומר יש לכל אדם את ההכנה האישית שלו, את הדרך האישית שבה עליו להתכונן לקראת מתן תורה, ועל כן הספירה היא לכל אחד ואחד, ואינו יוצא ידי חובה

22. האורחות חיים, הלכות ציצית אות כח, כתב שיש חמש ברכות שיש לומר בעמידה: ספירת העומר, ציצית, לולב, מילה ושופר. בכולן כתוב בתורה את המילה 'לכם', והמקור לכך שיש לומר אותן בעמידה היא הדרשה: 'החל חרמש בקמה', שנאמרה בספירת העומר. על עמידה במצוות ספירת העומר ובמצוות נוספות, ראה: הרב פנחס דניאל ויטמן, ספירת העומר, פרק שביעי עמ' קמט-קסב.

23. כך סבר גם הברכי יוסף, או"ח סי' תפט סעי' ו. ראה עוד: שולחן ערוך הרב, סי' תפט סעי' א.

24. הערה דומה העיר הרב מיכל זלמן שורקין, הררי קדם, ח"ב עמ' רלח. אך עיקר טענתו היא שה'שומע כעונה' לא יבין מה הוא אומר, כמו אדם שסופר בלשון שאינו מבין, שאינו יוצא ידי חובה. אך טענתנו היא על עצם האפשרות לקיים את המצווה באמצעות שליח או על בסיס 'שומע כעונה'.

25. מג"א, סי' תפט ס"ק ב.

26. חתמ"ס, הגהות לשולחן ערוך סי' תפט ס"ק ב.

27. בהרחבה בענין 'שומע כעונה' בספירת העומר ובמצוות דומות, ראה: הרב יעקב בצלאל ז'ולטי, 'מצוות ספירת העומר', שו"ת משנת יעבץ, או"ח סי' כו; הרב פנחס דניאל ויטמן, ספירת העומר, פרק יג עמ' רפג-רצד.

בספירה של חברו. יחד עם זה, המצווה לספור מוטלת כל עם ישראל בעת ובעונה אחת, והכל ביחד עם השונות והייחודיות של כל אחד, חוברים בתור ציבור ובתור כלל, לקראת מתן תורה.

סיכום

1. מצוות ספירת השנים מוטלת על בית דין, ובראש השנה שבכל שנה הם היו מכריזים על מניין השנה. מצווה זו מוטלת על כל ישראל, אך בית הדין הוא זה שמקיים אותה בשם כלל ישראל.

2. מצוות ספירת העומר היא מצווה אישית, המוטלת על כל אדם מישראל, לספור מדי ערב בימים שבין פסח ושבועות, כמעגל של שבוע ימים עד תום ימי הספירה. על פי הפסוקים בנושא זה, יש מקום לטעון שגם חובה זו מוטלת על בית דין, בתור מי שתפקידם לקבוע ולקדש את הזמנים; אך התורה ציוותה שכל אדם מעם ישראל יקיים את החובה שהוטלה על בית דין - ויש חובת ספירה לכל אחד ואחד. החובה היא על ברכה וספירה של כל אחד ואחד או על שמיעת ברכה מפיו אחר וספירה של כל אחד ואחד.

3. ראשונים דנו בשאלה האם בית הדין שספר את השנים היה מברך וסופר, כמו שמברכים וסופרים ספירת העומר. ייתכן שדיון זה תלוי במידת הקשר והדמיון שבין שתי המצוות. אם בשתי המצוות מדובר על חובה ציבורית, אלא שיש לה ביטויים מעשיים שונים, אזי יש מקום לומר שכשם שבספירת העומר מברכים על המצווה, כך גם בספירת השנים. אך ייתכן שעל אף הקשר בין המצוות, בית הדין לא היו מברכים על הספירה, כשם שלא היו מברכים על מצוות אחרות שהיו עושים.

